

МІФ І НАРАТИВ

Катажина ОРШУЛЯК-ДУДКОВСЬКА

Переклад з польської Тетяни Романко

СМАКИ МОГО ДОМУ. ПАМ'ЯТЬ – МІФ – НАРАЦІЯ

Спершу **міф** (*mythos*) функціонував у культурі античної Греції як поняття, що позначає будь-яку розповідь, у тому числі і байку, почуту на ринку, і розповідь про походження богів. У європейській культурі міфи тривалий час ототожнювали з примітивним, дологічним мисленням, що не має словесного виразу, на противагу йому виступало логічне та розумове знання (опозиція міфу і логосу). Як зауважує Гаральд Вайнріх, «поняття міфу містить багато асоціацій, що націлюють нас до виділення його з пережитих нами досвідів у минулому або в умовах екзотичної культури» [Weinrich 2004:176]. У такому випадку життя людини в умовах сучасної культури мало би бути позбавлене міфів, і навіть якщо певні залишки міфу чи міфічного мислення дійшли до наших часів, то повинні бути викриті та демасковані, як це здійснив Ролан Барт у «Міфологіях» [Barthes 2000]. Вважають, що міф є «вершиною поточного знання», елементом «слабкості людського мислення», і позиціонують його в суспільних науках на рівні повір'я чи забобону. Стверджували також, що віра у міф повинна свідчити про людську недосконалість, а освічена цивілізована людина має знаходитися над міфом.

Підхід до міфу змінила так звана епоха „постмодернізму” чи теж „мінливого модерну”. Плинність та нелінійність часу, поворот до розповіді як носія значень створили культуру, в якій увага переакцентувалася з історії на **міф** і **наратив**. Постає питання: чи можна вважати науку єдино адекватним відображенням дійсності? Перестали вірити у «винятковість» та «правдивість» наукових теорій і висунули твердження, що кожна людина чи соціальна група людей може мати свою власну теорію світу і творити свої власні міфи. Тому міф почали визначати як певний ментальний процес, в якому групи людей творять власну ідентичність та визначають межі власного існування, надаючи сенсу певним соціальним ритуалам та поведінковим актам. Міф є соціальним узгодженням норм та оцінок, а також різновидом розповіді, якою живе особа; розповіді, яка повинна навчити особу пам'ятати своє минуле [Keen : 2000]. Важливим є те, що міф не повинен бути правдивим з погляду історії; віра у нього не є обов'язковою, однак його значення є символічним. Тим самим міф вийшов за межі опозиції правда-неправда, де правда зазвичай була історичною правдою, а неправда – власне міфом. На сьогодні в теорії міфу існує думка, що правомірність міфічної розповіді спирається на віру, а її правда не підлягає верифікації – цінність міфу підтверджує **пам'ять**. Нині міф сприймають як важливий носій культурної традиції і пам'яті поколінь. Міф творить суспільні зв'язки і дає почуття ідентичності в індивідуальних та групових вимірах. До того ж міф варто розуміти як розповідь, що репрезентує певний тип культури, яка в архаїчному та сучасному суспільстві є виразом певного способу існування у світі. Як зауважують дослідники проблематики міфу, сучасний світ є надзвичайно убогим у порівнянні з міфічними розповідями [пор. Eliade 1999 : 17-18]. Згідно з Еліаде, малоімовірно, що «будь-яке суспільство могло б обійтися без міфу, в той час, коли серед головних особливостей міфічної поведінки – зразкова модель, повторення, зупинка світського тривання та інтеграція у первісний час – принаймні дві перші властиві кожній формі людської спільноти» [Eliade 1999 : 25-26].

Міф є однією з найвідоміших у культурі форм **нарації**. Навіть найстарші форми міфів мали вигляд розповідей. Як неодноразово підкреслював Леві-Строс, «кожен міф розповідає якусь історію» [Levi-Strauss 1969: 44]. Дослідники звертають увагу, що наративи нерозривно пов'язані з людським життям і власне увесь наш минулий і майбутній досвід ми переводимо в розповіді. Спочатку нарації застосовували для творення текстів художньої літератури. Сьогодні ж звертаємося до категорії нарації у тому випадку, коли хочемо знайти відповідь на питання, ким є людина і в який спосіб твориться її ідентичність. Вважають, що завдяки створенню міфологізованих оповідей ми опрацюємо та інтерпретуємо власний життєвий досвід, проєктуючи також наші майбутні дії, які передусім відіграють важливу роль у щоденному житті [Rosner 2003: 7-9]. Як пише Катажина Роснер, «у такому розумінні нарація не є у своєму значенні примарною структурою тексту культури – казки, художньої літератури чи навіть міфу, – а є структурою людського пізнання чи розуміння; її основною функцією є не творення

нарративів культури, а сприйняття нашого власного життя та сучасних процесів, що мають місце у світі, як цілісних структур сенсу» [Rosner 2003: 12]. У цій перспективі сучасна людина виступає шукачем сенсу. Насамперед вона намагається надати значення власному життю, яке виявляється в розповідях про особисті життєві досвіди [Rosner 2003: 33]. На запитання «ким ми є?» можемо відповісти щоденними рішеннями, що стосуються таких важливих сфер життя, як одягання, спосіб поведінки, споживання їжі. У цих роздумах зосереджуємося на сфері повсякденного життя, що пов'язана з приготуванням і споживанням їжі, а предметом нашого аналізу будуть зібрані під час дослідження розповіді про смаки родинного дому* (* збір матеріалу проведено в м. Лодзь (Польща) у березні 2001 року, за допомогою методики нараційного інтерв'ю).

Присутність міфу в сучасній культурі може зберігатися в пам'яті у вигляді **розповіді про певний досвід смаку**. У своїй пам'яті ми плекаємо різноманітні смаки, які пізнали у своєму житті. Ми пам'ятаємо не тільки конкретні страви, їх складники і пов'язані з ними смисли, але й певні місця, де ми дегустували їжу, яку пам'ятаємо. Зберігаємо в пам'яті також і образи осіб, з якими готували незвичні страви або ж їх смакували. Однак особливо зберігаємо в пам'яті смаки, пов'язані з досвідом родинного дому і родинної традиції.

Взагалі **досвід родинного дому** є одним з найважливіших культурних досвідів, які постійно підлягають процесу міфологізації [Por. Bachelard 1975]. Образ дитинства пов'язаний як з ідеалізацією найближчої околиці, місць, які в нашій уяві асоціюються з родинним гніздом, так і з творенням пов'язаних із ним неповторних розповідей. У такій перспективі дім стає втіленням світу найважливіших цінностей, дає людині почуття безпеки та закоріненості. Рідний дім є також простором досвіду з перспективи дитинства, який пізніше зазнає додаткової міфологізації в пам'яті крізь призму часу початку, земного раю чи «країни з молочними ріками та кисільними берегами».

Рідний дім є також основою для формування досвіду людської повсякденності, котру розуміють водночас як звичайний, щоденний час, так і час занурений у повсякдення свята. Якщо в початковому розумінні міфи не стосуються сфери повсякдення, то в аналізованих мною розповідях маємо справу з процесом **міфологізації власного життя** в аспекті повсякденності. Тим, що зближує первісні міфічні оповіді та нарративи про смаки рідного дому, є вихід у позалінійний час та звернення до позачасового порядку, до понадісторичного часу. У міфічній розповіді, як і в збережених у пам'яті спогадах про дім нашого дитинства, звертаємося до виняткового часу. На перший погляд цей час історичний, однак насправді він ущільнений або розтягнений, через що стає близьким до світу літературної творчості. Як слушно зауважує Мірча Еліаде, допоки існуватиме бажання виходу в позаісторичний час, «доти сучасна людина плекатиме принаймні деякі залишки «міфічної поведінки». Залишками такого типу поведінки є також і прагнення відчувати інтенсивність, з якою ми набували досвіду або пізнавали річ уперше, бажання віднайти минуле, щасливу епоху «початків» [Eliade 1998 :189].

Смаки родинного дому – це часто смаки страв, пов'язаних безпосередньо зі святковим часом та певною культурною традицією, як, наприклад, польський різдвяний короп, великодні тістечка чи переповнені смаком карнавалу пампушки чи хрусти. Пригадування смаків страв часів дитинства є нібито пригадуванням міфів, завдяки котрим оновлюється життя родинної спільноти, яка повертається до своїх коренів. Як згадує одна з моїх респонденток:

«У часи мого дитинства завжди перед святами пахло капустою, копченостями (тоді більшість це робили самі) і, звичайно, запах печеного тіста. Завжди з братом любили брати участь у цих приготуваннях – замішуванні дріжджового тіста, втиранні сиру, а потім, очевидно, перед миттям тарілок треба було все добре вилизати! [...] І в нашому домі, і в домі наших дідів і бабусь завжди на свята були ті самі страви» [жінка, 53 роки].

Як зазначають мої співрозмовники, певні страви і пов'язана з ними пам'ять про смаки пов'язувалися в родинній спільноті з певним ритмом життя, на що вказує наступна розповідь:

«Розсіл асоціюється в мене з неділею, бо його готував тато, тому коли готую розсіл, то бачу батька, бо мама розсолу не готувала, то завжди робив тато. І тоді бачу дім, мама йде до костелу, батько ставить варити курку, йдемо до костелу, приходимо – і обід приготований. Тому й бачу батька. А після неділі завжди була помідоровий суп. Якщо залишався розсіл, то завжди треба було з ним щось робити, тому переважно готували помідоровий суп» [жінка, 57 років].

Спогади «смаків родинного дому» є також впровадженням часу свята у нашу буденність. Як говорять мої співрозмовники, часом у щоденних клопотах знаходиться хоча б хвилинка на щось незвичайне, особлива приємність, прихована в смаку. Це міг бути:

«Щоденний десерт з тертого яблука і моркви, який подають по обіді у моїй улюбленій тарілочки за малим дерев'яним столиком на кухні в бабусі» [жінка, 35 років].

«Нашвидкоруч відламана скибка хліба, полита водою, іноді навіть сметаною і посипана цукром. Неземний смак!» [жінка, 53 роки].

Одна з моїх співрозмовниць пригадала таке:

«Коли вже був вечір, магазини зачинені, а я хотіла чогось солодкого, то мама робила мені

тоголь-моголь чи перетертій у горнятку на шишу масу жовток яйця із цукром. Іноді додавали какао, аби було більш шоколадне. Часом так сумую за цим смаком і маю бажання знову зробити собі тоголь-моголь» [жінка, 37 років].

Можна сказати, що особливі смаки, котрі пам'ятаємо, повертаються до нас як «епіфанія» незвичайного світу, який виростає з повсякденності, хоча сягає глибин — найважливішого, того, що нас екзистенційно сформувало. Розповіді про досвід смаків, так само як і архаїчні міфи, повідомляють про події, в яких людина проявила себе такою, якою вона є зараз у соціальному та культурному сенсі. Звернення до спогадів про досвід дитинства, у нашому випадку про досвід смаку, означає поворот до незвичайного часу, котрий маємо бажання пережити ще раз. Намагаємося по-новому відкрити смаки, які пам'ятаємо, щоб знову мати змогу в повсякденному житті отримати досвід чогось важливого, що у своєму первинному сенсі не було незвичним. Це сила нашої пам'яті творить зі спогадів смаків родинного дому особливий світ, наповнений особливими речами. Важливою тут є саме повторюваність подій, котрі нам запам'яталися. З характеру нашої пам'яті випливає те, що «реконструйоване минуле є чимось іншим, аніж минуле, яке насправді було, тому що пам'ять завжди фрагментарна, тенденційна і схильна до цензури невідповідних для нас фактів або ж амнезії» [Zaleski 1996: 7]. Можна сказати, що те, що колись насправді існувало, сьогодні існує «правдивіше» та яскравіше, ніж оригінал.

Феномен пам'яті зазвичай пов'язаний з ностальгійним різновидом вражень, специфіка яких полягає в упорядкуванні ідеальних уявлень минулого. Як зазначає Марек Залеський, ностальгія є різновидом погляду на світ, який відсилає нас до почуттів та уникає раціоналізації, виражаючи зв'язок з минулим і закоріненими в ній явищами. Сама естетика ностальгії є по суті естетикою високого [Zaleski 1996: 11-13]. Минуле, приховане в нашій пам'яті, постає наяву як щось безповоротно втрачене в часі, незмінне і застигле у своїй досконалості. Людська пам'ять має сенсорний характер, тому в ностальгійних спогадах про смаки дитинства і родинного дому минуле передовсім набирає форми відчуттів, наприклад:

*«Особливо пам'ятаю смак **черніни**, яку готувала моя бабуся. Звичайно, що це мала бути качка, яку зловили, зарізали і вичинили, кров з качки – яку збирають до посудини із водою та оцтом, овочі з городу, вода з криниці, сіль, перець, сушені фрукти (з власного саду) і повільне приготування спершу бульйончику, а вкінці кров і завжди заправлена солодкими вершками, зібраними з коров'ячого молочка. СМАКОТА! Цей смак! І з галушками... Зараз мало хто готує черніну. Інший смак і одночасно запах, який я пам'ятаю, був смак та запах свіжоспеченого **хліба**, який бабуся пекла на листі хрону у спеціальній печі для хліба. Аж хочеться їсти і їсти, і їсти» [жінка, 53 роки].*

«Є одна страва, котру особливо пам'ятаю. Готувала її моя бабуся в селі, і це були галушки, литі на молоці. Така страва, яку пізніше ніхто не готував і тим більше з таким самим смаком. До сьогодні задумуюся, намагаючись відтворити ті галушки для своїх дітей, чи то була справа у складниках, оскільки бабуся використовувала свіжесенькі яйця, просто з-під курки, і молоко просто від корови, через що, можливо, якість тих складників була такою, що смак галушок був незабутнім. Але недосяжним є і спосіб виливання галушок. Це був специфічний метод, оскільки бабуся лила прямо із кружки на гаряче молоко і ложечкою дуже швидко відділяла цю масу так, що робилися такі галушки, які не ставали однорідною масою. На жаль, мені так не виходить» [жінка, 35 років].

Приготування страв, які пам'ятаємо з дитинства або черпаємо з родинної традиції, має характер ритуальної поведінки. Звертаємося до таємних рецептів, намагаємося дотриматися правильності усіх деталей щодо складників і послідовності виконання усіх дій для того, щоб смак був найближчим до міфологізованого оригіналу. Однак не завжди це можливо зробити. Важливим тут є також зв'язок з родинною традицією, світом цінностей попередніх поколінь, що тільки підкреслює міфологізований характер проаналізованих розповідей. Міфи у такий спосіб формують зв'язок з традиційними порядками і нормами, котрі не можна порушувати, а переказ міфів пов'язаний з таємницею і передачею мудрості [Eliade 1999: 26]. Суспільним обрамленням пам'яті для аналізу розповідей про смаки виразно виступає родинна спільнота і пов'язана з нею передача традиції з покоління в покоління. Смаки страв, які пам'ятають мої співрозмовники, певним чином додатково закладені в традиційних родинних кулінарних рецептах. Як зазначають мої респондентки:

«Усі рецепти маю записані у двох зошитах і в них усе зберігаю. Частина рецептів також пам'ятаю. Усе це переказую своїм дочкам. Усі рецепти, які записані, вже випробувані, вони найбільше смакували моїй родині. Деякі – це ті, які залишилися ще від моєї бабці, інші отримала від мами, тітки. Всі так і записані: «від бабусі», «від тітки Христі» і т.д. І кожного разу, коли їх переглядаю, щось вони мені нагадують. Або ж є для мене своєрідною формою спогадів про близьких людей, дитинство, приємні моменти...» [жінка, 55 років].

«Моя мама навчила нас того, чого вона навчилася від своєї мами. І в нашому домі, і в домі дідуся і бабусі на свята були ті самі страви, і я також завжди готую такі ж святкові страви, як це було в моєму рідному домі. Наприклад, галушки асоціюються у мене не тільки з домом батьків, але найважливіше із жнивками у моїх дідуся і бабусі в селі... І донедавна, коли ще жила сестра мами, яка залишилася жити у домі моїх дідуся і бабусі, до неї з'їжджалася вся родина, то тітка швидко робила

такі самі галушки» [жінка, 53 роки].

Іноді до відомих з родинної традиції кулінарних рецептів впроваджують невеликі модифікації, що не змінює, однак, характеру їх смаку. Це пов'язано з варіативним життям самих кулінарних рецептів як переказів, близьких до фольклорної творчості, в яких зберігаються спогади про певні смаки звичайних страв [Orszulak-Dudkowska 2010]. У висловлюваннях моїх респондентів можна також віднайти інформацію, в якій йдеться про запровадження певних змін до рецептів, які передаються з покоління в покоління, однак це не підриває їхньої культурної вартості і міфологізованого характеру розповідей, а навпаки, тільки підкреслює їх колективний, родинний характер, про що свідчать окремі приклади:

«У моїй родині готують за відчуттям, кожен щось злегка змінює, додає своє і перевіряє, чи йому смакує. Наприклад, останнього разу я хотіла спекти бісквіт, який мене навчила пекти мама. Однак так склалося, що я не мала коло себе точного рецепту. Тільки пам'ятала, що яйця, цукор, мука, але не пам'ятала скільки усього потрібно взяти, скільки насипати муки, скільки жовтків перетерти з цукром, але пам'ятала, як приблизно це має виглядати, що втерті жовтки повинні мати злегка кремово-білий колір, а білкова піна повинна триматися тарілки, якщо її перевернути. І бісквіт вийшов супер – не впав, не був недопечений. Тому якщо я і пам'ятаю домашні рецепти, то скоріше не детально, а намагаюся відтворити їх по-своєму. І так само робила моя мама, наприклад, до оселедця, за рецептом своєї мами, почала додавати гвоздику. І я вважаю, що це добра думка, бо гвоздика надає оселедцеві такого глибокого смаку, і до того ж це є родинною традицією» [жінка, 27 років].

«Я люблю експериментувати на кухні, і коли звертаюся до старих рецептів, то, наприклад, роблю вареники з житньої та пшеничної муки і готую начинку за власним смаком. Моя мама робила тісто з пшеничної муки і завжди обережно поводитися з приправами. Користувалася головним чином сіллю і перцем. Я додаю більше зелені» [жінка, 53 роки].

«Відомо, що з часом міняються і рецепти, люди їдять здоровішу їжу, принаймні намагаються. Я, наприклад, використовую мало жиру, коли смажу курку. Використовую більше приправ, базилік, орегано, залежно від страви. Але це не настільки великі зміни, йдеться не про це, але іноді варто додати щось нове. Це не означає, що я заперечую традицію, вона також змінюється» [чоловік, 28 років].

Розповіді про смаки родинного дому супроводжує також ширший ситуативний контекст: опис простору і ряду подій, пов'язаних з представленим досвідом, варто також згадати образи осіб, які нерозривно асоціюються зі спогадами про смаки. Простір разом з часом є головним конститутивним чинником міфу [Пор. Ritz 2004: 446]. Як пригадують мої співрозмовники, описи простору, які супроводжують їхній досвід смаку, зазвичай пов'язані з природним сільським пейзажем. Міфологізований особливий простір не належить до сценарію міста, скоріше вписуєтесь в уявлення про рідний краєвид, позбавлений галасу, що й ілюструють висловлювання моїх співрозмовників:

«Черніна асоціюється з моїми дідусям і бабусею, які мешкають у селі, і святкуваннями, які там відбувалися. Як з'їжджалася уся родина – 5 дочок і син зі своїми родинами, – то завжди швидко різали кури і качки, готувалися, а на перекуску завжди в пивниці на шнурку висіли ковбаси, шинки, копчене сало... Усе готував мій дід. Такі асоціації пов'язані зі святами, м'ясними виробами, проживанням на селі, коли вся родина з'їжджалася» [жінка, 53 роки].

«Якщо йдеться про галушки, які я так люблю, то, коли закрию очі, бачу краєвид села, з якого походить моя мама. Це чисто прибране подвір'я з чудовим величезним каштаном посередині, коло старої криниці... Гавкають пси, все таке рідне і спокійне... Ключовою постаттю тут є бабуся» [жінка, 35 років].

«З дитинством у мене асоціюються кнедли з полуницями і молода тушкована капуста. Одразу пригадую літо, тепло і сонце. Власне червень, гарна погода і кнедли з полуницями» [чоловік, 25 років].

Першозразком найважливіших смаків, говорячи узагальнено, є звичні страви, які для нас готували мама, бабуся чи батько на затишній кухні. Проявляючи повагу до родинної традиції, часто говоримо, що «так, як готувала моя мама, ніхто не готує», що й доводять наступні висловлювання:

«Моя бабуся робила мені такі млинці з сиром. Багато де я їв млинці з сиром, вдома, в тітки, не знаю, в знайомого, але в бабусі вони були специфічні – тісто тоненьке, з додатком чогось магічного, чого не було більше ніде. До сиру вона додавала корицю з цукром. Ніхто так не зробить, хоч як би не намагався, просто не вийде. То були інші часи» [чоловік, 28 років].

«Такою магічною стравою мого дитинства був овочевий салат, який готували на всі родинні свята. Йдеться про те, що переважно на цей салат овочі нарізав мій тато і зараз, коли він помер, це роблю я. Я би хотіла це робити так само, як він, але не можу до кінця вловити цей смак, точно не знаю, в чому проблема... Можє, залежить від того, що я собі так запрограмувала, що той салат був прекрасним, оскільки його готував мій тато» [жінка, 24 роки].

Смаки, з якими стикаємося пізніше, в дорослому житті, зазвичай порівнюємо з тими, які запам'ятали з отриманням досвіду смаку, пов'язаного з родинним домом. Однак у розповідях про смаки власного дитинства сумуємо не стільки за втраченим місцем своєї юності, але радше за втраченим часом.

Погляд у минуле пов'язаний з переступанням таємничого порогу, що відділяє наш теперішній світ від світу втраченої невинності і чудесності; світу, який є казковим поєднанням різноманітних укладів, в якому немає відмінностей між приватним і публічним часом, а сам час позбавлений історії [por. Zaleski 1996: 18].

Іноді смаки, запахи і навіть вигляд страв, які збереглися в пам'яті з традиції власного родинного життя, мають додаткову ознаку певного часу, є виразниками актуальної соціокультурної та політичної ситуації. Пам'ятаємо смаки, котрі, з одного боку, творять наш суб'єктивний та інтимний образ минулого, а з іншого боку, ті самі знання і події є певним збірним образом і будують історію життя ширшої культурної спільноти. Як згадує одна з моїх респонденток:

«Коли бачу медівники в шоколаді, особливо сердечка, такі великі серця в шоколаді, і коли покуштую їх хоча би трошечки, то згадую ті часи, коли я не ходила до школи і були пакунки, приготовані біржею праці для дітей. Була вистава, і кожна дитина, гарно одягнена, підходила й отримувала пакунок, а батьки повинні були підписатися, що дитина його отримала. І перше, що робила, то їла ці медівники, бо в магазині їх не було. І до сьогодні коли бачу медівники, то згадую про важкі часи, пакунок, Миколая. І ще запах і смак апельсинів. Уявляю себе малою дівчинкою, зима, йду з мамою за руку, приносимо апельсини додому, то був дефіцит, не було їх, як тепер» [жінка, 39 років].

Особливим періодом найновішої історії Польщі, який наклав яскравий відбиток на сенсорну пам'ять моїх співрозмовників, був час ПНР (Польської Народної Республіки – 1952-1989 рр.), а передовсім час воєнного стану (1981-1983 рр.). Тоді продукти були важкодоступними, їх видавали лімітовано за спеціальними «харчовими картками», а найпопулярнішим видом страв були такі, що приготовані «з нічого». Приготування їжі в часи кризи спиралося на винахідливість господинь, які власне «з нічого» творили смаки, що були майже ідеальними. Постійна нестача продуктів, з одного боку, схилила до пошуку альтернативних каналів отримання харчів, а з іншого – вимагала вирішення цього питання в інший спосіб. Як згадує моя респондентка:

«Пам'ятаю, як мама вдома робила котлети з вівсянки і тісто з моркви. З нічого можна було приготувати все, сьогодні це немислимо, а тоді так смакувало» [жінка, 38 років].

«У ті часи не було так погано. Винахідливі господині вичаровували «щось із нічого». Моя мама завжди готувала різноманітні і до того ж смачні страви. Іноді брак продуктів у магазинах сприяв відвідинам родини в селі... Такі були часи» [чоловік, 45 років].

Окрім виняткових смаків страв, мої респонденти також згадують смаки особливих напоїв, які пов'язані з родинним домом і є виявом певного стилю життя, наприклад:

«У мене вдома завжди пили каву по-турецьки, таку каву пили мої батьки. Моя мама часто купувала каву в зернах, а потім молола вдома на млинку. Вона вважала, що тоді кави є ароматнішою, крацюю від вже готової, меленої, купованої. Довго я не могла звикнути до такої кави, а нині іноді роблю собі каву по-турецьки, незабутній смак...» [жінка, 24 роки].

«Для мене смаком, який асоціюється з дитинством, є смак домашнього компоту на обід. Найбільше любив з черешень і полуниць, але добрий також був з вишень або грушок. Бракує мені того. Нікому вже не хочеться варити компоти, купуємо вже готові фруктові соки, але напевно це є добрим рішенням» [чоловік, 36 років].

Готова, технологічно приготована їжа не може замінити нам власноруч приготованих страв і пов'язаних з ними смислових досвідів, які тим більше нас екзистенційно виховали. Ми відчуваємо велику потребу повернення до тих перевірених цілими поколіннями рецептів, аби пригадати досвід смаку, збережений у пам'яті. Увиразнюється тут одна з основних рис міфу, яка полягає в творенні зразкових моделей для наслідування, які відсилають нас до часу першопочатку. Як пише Еліаде, «завдяки міфам дізнаємося не тільки про те, як речі почали існувати, але й пізнаємо, де їх можна віднайти і як зробити, щоби вони з'явилися знову, коли загинуть» [Eliade 1998: 19]. Міфи пропонують життєві зразки, які повинні бути застосовані до часу, в якому з'являються [Campbell 2007: 32].

Звернення в пам'яті до смаків, пов'язаних з нашим минулим, може також бути симптомом втоми від поверхневих зразків культури, що почала йти в ногу з кулінарною модою і постійно намагається «бути на хвилі». У такому разі смислова подорож у минуле може бути «маніфестацією суми за тривалими цінностями, мисленням, яке не визнавало зміни, за єдиний тривалий компонент дійсності» [Zaleski 1996: 21]. У такій перспективі звернення до міфологізованих смаків власного дому має також величезне значення для теперішнього життя, котре іноді, як може видатися, приносить мало задоволення і позбавлене справжнього смаку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bachelard Gaston, *Wyobraźnia poetycka*, przekł. H. Chudak, A. Tatarkiewicz, PIW, Warszawa 1975.
2. Barthes Roland, *Mitologie*, przekł. A. Dziadek, wstęp K. Kłosiński, Warszawa 2000.
3. Brillant-Savarin Anthelme, *Fizjologia smaku albo medytacje o gastronomii doskonałej*, przekład i wstęp J. Guze, PIW, Warszawa 1977.
4. Campbell Joseph, *Potęga mitu. Rozmowy Billa Moyersa z Josephem Campbellem*, przekł. I. Kania, Wyd.

Znak, Kraków 2007.

5. Eliade Mircea, *Aspekty mitu*, przeł. P. Mrówczyński, Wyd. KR, Warszawa 1998.
6. Eliade Mircea, *Mity, sny i misteria*, przeł. K. Kocjan, Wyd. KR, Warszawa 1999.
7. Keen Sam, *Historie, którymi żyjemy*, [w:] „Albo - albo. Inspiracje jungowskie. Mity”, nr1, Warszawa 2000.
8. Levi-Strauss Claude, *Mysł nieoswojona*, przeł. A. Zajązkowski, Warszawa 1969.
9. Orszulak-Dudkowska Katarzyna, *Co kryją w sobie przepisy kulinarne. Od folklorystyki do antropologii zmysłów*, [w druku].
10. Ritz German, *Narracja mityczna i obraz „nowego” człowieka. Na podstawie prozy współczesnej*, [w:] *Narracja i tożsamość*, t. II, *Antropologiczne problemy literatury*, Wł. Bolecki, R. Nycz (red.), IBL PAN, Warszawa 2004, s.443-465.
11. Rosner Katarzyna, *Narracja, tożsamość, czas*, Universitas, Kraków 2003.
12. Weinrich Harald, *Struktury narracyjne mitu*, [w:] *Narratologia*, M. Głowiński (red.), przeł. M. Dрамиńska-Joczowa, Gdańsk 2004, s.176-193.
13. Zaleski Marek, *Formy pamięci. O przedstawianiu przeszłości w polskiej literaturze współczesnej*, Instytut Badań Literackich, Warszawa 1996.

Зоряна РОДЧИН

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТРУКТИВНИХ І ДЕСТРУКТИВНИХ ТИПІВ ІДЕОЛОГІЧНОГО МІФУ В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІЙ ДРАМІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

В основу дослідження покладено вичленування однієї зі значеннєвих форм суспільної свідомості — ідеологічного міфу, його генезис і реалізація в порубіжній драмі ХХ століття. На розгляд реципієнта представлено позитивні та негативні риси конструктивних та деструктивних типів ідеологічного міфу, підґрунтям якого виступає архаїчна національна ідея з проекцією на характерні ознаки міфосвідомості — символізм і пафос.

Ключові слова: міф, хронофункціональний, колективне підсвідоме, національна ідея, конструктивізм, деструктивізм.

В центре исследования лежит извлечение одной из смысловых форм общественного сознания — идеологического мифа; его генезис и реализация в драме начала ХХ века. На рассмотрение реципиента представлено позитивные и негативные черты конструктивного и деструктивного типов идеологического мифа, основой которого выступает архаическая национальная идея с проекцией на характерные признаки мифосознания — символизм и пафос.

Ключевые слова: миф, хронофункциональный, коллективное подсознание, национальная идея, конструктивизм, деструктивизм.

The research work is based on the severance of one of the significant form of social consciousness — a ideological myth, its genesis and realization in the drama of the end of the XIX-th century – the beginning of the XX-th century. Positive and negative traits of constructive and destructive types of a ideological myth have been presented to a recipient's consideration. The basis of a ideological myth is an archaic national idea with the projection on the attribute features of mythical consciousness — symbolism and pathos.

Key words: myth, chronofunctional, collective unconscious, national idea, constructivism, destructivism.

На сьогодні тема міфів і міфологізації є надзвичайно актуальною, оскільки кожен може, має право та й, зрештою, повинен знати, що вважається у повсякденному житті міфом, а що — реалією. Тим паче, що міф існує всюди, його локалізацію знаходимо будь-де, в усіх видах людської діяльності. Як зазначає сучасний науковець Ольга Слоновьська: “...Ми не можемо не брати до уваги, що енергетичне поле міфу створює свій особливий, паралельний до реального (чи в літературному творі — художнього) світу метафізичний світ [...] [8, 28].” Якщо взяти до уваги визначення досліджуваного терміна, то, за авторами “Нового тлумачного словника української мови” (2007), міф — “стародавня народна оповідь про явища природи, історичні події тощо або фантастичні оповідання про богів, обожнених героїв, уявних істот; легенда. [5, 204.]”.

У “Літературознавчому словникові-довіднику” (2006) міф інтерпретується як “витвір наївної віри, який складає філософсько-естетичний комплекс давньої епохи, яка ґрунтується на заміні об’єктивності сприймання суб’єктивним апіорним переконанням [3, 451]”. Етіологізм виникнення міфу пояснюється бажанням людини представити уявлення про устрій світу, осмислити дійсність; він (міф) є особливим способом функціонування свідомості, інколи навіть спотвореним. Розрізняють дві форми функціонування міфу: наративна — це розповіді про богів і героїв тощо та езотерична — проявлення у психологічних установках, уявленнях, віруваннях, побуті.